

1. Idrottens och friluftslivets miljöutmaningar

Susanna Hedenborg, Peter Fredman

Idrott och friluftsliv

I Sverige är organisationerna för idrott och friluftsliv del av ett aktivt och resursstarkt civilsamhälle, med stor möjlighet att ta ledningen i arbetet mot ett mer hållbart samhälle. Det Svenska Riksidrottsförbundet (RF), med en drygt 100-årig historia, är en paraplyorganisation och har idag 72 specialidrottsförbund (SF) som tillsammans har ungefär 19 000 idrottsföreningar. Inom de senare finns cirka 3,3 miljoner medlemmar i hela landet. Svenskt Friluftsliv är uppbyggt på ett liknande sätt. Här organiseras 28 friluftslivsorganisationer, som tillsammans har cirka 2 miljoner medlemmar i närmare 7000 lokala och regionala föreningar. Organisationernas verksamheter omfattar med andra ord en stor del av den svenska befolkningen. Det betyder att det här finns en stor potential om man vill driva samhället i en mer hållbar riktning.

Det behövs mer kunskap

Sedan mitten av 1800-talet och i takt med att samhället har industrialiserats och urbaniserats har antalet aktiviteter och evenemang inom idrott och friluftsliv mångdubblats och utövarna räknas i miljarder världen över. Men även om fördelarna med idrott och friluftsliv för indivi-

der och samhällen är väldokumenterade, präglas aktiviteterna av sociala ojämlikheter och dessutom lämnar de ett växande miljöavtryck.¹ Den sociala hållbarheten har varit viktig för både idrotts- och friluftslivsorganisationerna sedan länge, men hittills har det funnits en påtaglig likgiltighet bland många aktörer och utövare att ta klimatutmaningarna och hot mot den biologiska mångfalden på tillräckligt stort allvar trots kunskapen om effekterna i samhället i stort.²

Samtidigt ser vi intressanta initiativ för ökad hållbarhet i flera av idrottens och friluftslivets organisationer. Redan i början av 2000-talet började mellanstatliga organisationer som FN att erkänna att idrotten kan bidra till internationell utveckling, men det är först nyligen som miljöskydd och sanering har betonats inom sektorn.³ Inom det nordiska friluftslivet finns visserligen en mer miljötillvänd ekologisk ådra från det tidiga 1900-talet, men utvecklingen på senare tid har alltmer präglats av ökad specialisering, konsumtion och ett ökat resande.⁴

För att åstadkomma en förändring behövs mer kunskap hos såväl idrottens och friluftslivets organisationer som politiker, myndigheter och företag om hur de alltmer mångfacetterade, teknifierade och globaliserade idrotts- och friluftssektorerna kan utvecklas i en hållbar riktning. Vidare kan, i likhet med andra stora samhällssektorer, idrotten och friluftslivet inte reformeras isolerat. Social förändring är ett uttryck för kollektivt beteende som resulterar i en varaktig rörelse och en miljömässigt framgångsrik omvandling kräver förhandling om förhållandet mellan människa och natur.⁵ Sektorerna behöver reformer som backas upp och informeras av aktuell forskning, som kan hantera svåra problem med flera inbyggda målkonflikter.⁶ I den här boken har vi samlat den kunskap som finns om idrottens och friluftslivets miljöutmaningar och lösningar för att ge den grund som flera aktörer behöver stå på för att skapa en förändring i en mer hållbar riktning.

---

1 McCullough och Kellison (2018); Andersen och Bakken (2019)

2 Steiger m.fl. (2019); Rice m.fl. (2022); McCullough (2023); Svensson m.fl. (2023); Rockström m.fl. (2023)

3 Millington och Darnell (2020)

4 Sandell och Sörlin (2008); Fredman m.fl. (2014)

5 Della Porta och Diani (2020); Rockström m.fl. (2023)

6 Jordan m.fl. (2018)

Hur ändras och hur ändrar vi våra beteenden?

Allt fler aktörer inom idrotten och friluftslivet har insett behovet av att sätta miljöfrågan högre på agendan. Även om friluftslivsorganisationer länge upplevt sig naturligt allierade med de samhällskrafter som mobiliserar en stark miljöomsorg – med den traditionella värderingen att inte ”lämna något i naturen” – finns utmaningar som har att göra med material och resande. När det gäller idrotten har en lång tradition av prestationstänkande och vanemässiga arbetssätt format stora delar av verksamheten, vilket har tenderat att medföra att miljöhänsyn hamnat i skymundan. Resursbrist, vana att ”göra som man alltid gjort” och bristande styrning mot mer miljövänliga lösningar är faktorer som hindrar utvecklingen. Men trots detta talar mycket för att en kombination av ökad miljökunskap, interna drivkrafter och strategiskt tillämpade incitament kan skapa nya förutsättningar för ett mer hållbart idrottande. I bokens kapitel 2 behandlar vi forskning om kunskap och omvandling och där beskrivs historisk förändring, men även hur samhällen med hjälp av olika styrmedel – från pedagogik till policy – har försökt att få människor att handla på ett mer miljömedvetet sätt. Några specifika idrotters utmaningar och lösningar behandlas i kapitlet, liksom hur idrottsämnet i skolan samt idrottslärarutbildningen hanterar miljöfrågorna. I kapitel 3 presenterar vi forskning om beteenden och styrmedel. Hur kan man exempelvis förstå att många tar bilen till idrottsplatsen och vilka möjliga vägar till förändring finns. Nudging (att knuffa) tas upp som ett, av flera, förändringsverktyg. I kapitlet belyser vi även hur teoretisk förståelse och praktiska insatser tillsammans kan möjliggöra en omställning.

Att forma ett mer hållbart idrotts- och friluftsliv

Idrotts- och friluftssektorn står inför utmaningen att möta en växande efterfrågan på deltagande och engagemang och samtidigt minska sin negativa miljöpåverkan inom en rad specifika men på olika sätt relaterade områden. Deltagare i idrotten och friluftslivet reser till sina aktiviteter, handlar utrustning och befinner sig på specifika platser som påverkas av deras närvaro. Boken tar sin utgångspunkt i teman som belyser konkreta utmaningar mot klimatförändringar samt biologisk mångfald och möjligheter att forma ett mer hållbart idrotts- och friluftsliv. De teman som presenteras är: Hållbara transportlösningar (kapitel 4), Hållbar an-

vändning av mark och vatten (kapitel 5), Material och hållbar utrustning (kapitel 6) och Hållbara evenemang (kapitel 7). I de här kapitlen illustreras hur olika delar av idrotts- och friluftslivet kan omformas för att möta framtiden.

Genom att samverka och samskapa försökte forskare och representanter från idrotts- och friluftsgenerationer att påverka människor att handla mer hållbart. Grundtanken var att idrotts- och friluftslivsrörelsen består av många människor och om dessa tillsammans kan röra sig i en mer hållbar riktning så kan samhället förändras. (Mostphotos)

Deltagare i idrotten och friluftslivet är inte isolerade – aktörer måste samverka för att skapa förutsättningar för sektorsövergripande transformation mot en mer hållbar framtid. Det är exempelvis tydligt att i stort sett alla evenemang genererar resande och transporter, att personer inom idrott såväl som friluftsliv konsumerar material och utrustning i stor skala och att mark och vatten är under press då allt fler söker sig ut i naturen. I boken understryker vi behovet av tvärsektorieellt samarbete, där offentliga, privata och ideella aktörer gemensamt måste reformera idrotts- och friluftssektorns mobilitet, markanvändning, materialval och evenemangsplanering. Ett holistiskt synsätt utgör grunden för mer miljöanpassade beteenden som kan främja såväl folkhälsa som klimat och biologisk mångfald.

Samverkan

Tidigare forskning visar att omvandling av komplexa situationer (som idrotten och friluftslivets miljöutmaningar) inte kan hanteras enbart med lagstiftning, implementering av ny teknik eller ekonomiska incitament. Styrningsansvaret kan inte reduceras till en enskild organisation eller en disciplin.⁷ Effektiv styrning är snarare resultatet av dynamiska interaktioner och samskapande mellan organisationer, som involverar akademi såväl som civilsamhälle, myndigheter och privata aktörer. Komplexa, sammanflätade problem (wicked problems) kan inte lösas med traditionella, linjära policyåtgärder. I stället krävs ett adaptivt samverkansbaserat tillvägagångssätt präglad av helhetsperspektiv.⁸ Nyckeln till framgång är att acceptera att det inte finns en ”perfekt lösning”, utan att det behövs iterativa kunskapsbaserade modeller att arbeta efter. Forskningen bakom den här boken grundas därför på idén om att förändring bygger på brett deltagande och lösningar som är legitima, vilket skiljer sig från tillämpningsinriktad forskning (translational research) som i högre grad är styrd av experter och följer idén om linjär utveckling. Forskning visar att framgångsrik samproduktion inom hållbarhet ställer krav på processer som är kontextbaserade, pluralistiska, målorienterade och interaktiva.⁹ Och då det handlar om interaktion mellan akademi och praktik behövs en balans mellan institutionella ramar, relationella nätverk och individuella drivkrafter hos forskarna. Samarbetet måste anpassas efter både organisationers och individers behov och förutsättningar, och det är särskilt viktigt att hantera spänningar mellan olika institutionella logiker och skapa incitament som uppmuntrar till långsiktigt engagemang.¹⁰

Boken avslutas med ett kapitel där vi väver ihop resultaten. Där pekar vi på de spänningsfält som identifierats och blickar framåt. Här lyfter vi särskilt fram betydelsen av att bryta invanda mönster, att främja nya handlingsvägar, samt att etablera tvärssektoriella arenor för dialog och kunskapsutbyte. Genom att stimulera hela idrotts- och friluftssektorn till en ökad miljömässig handlingsförmåga kan dagens miljöutmaningar bli grund för morgondagens miljöinnovationer.

7 Westin m.fl. (2016)

8 Head (2022)

9 Norström m.fl. (2020)

10 Perkmann m.fl. (2021)